

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL.

1895 JÚLIUS 1-TŐL SZEPTEMBER 30-ÁIG.

(Felolvasatott a Magyar Nemzeti Múzeum
1895 október 5-én tartott igazgatósági ülésén.)

A folyó év harmadik negyedébe esvén az olvasóteremnek két hónapig tartó bezárása, továbbá a tisztviselők legnagyobb részének szabadságolása, a könyvtári forgalom és ügymenet a megelőző évnegyediekhez képest sokkal csekélyebb számokat tüntet fel.

A könyvtár összes osztályainak gyarapítására 689 frt 27 kr. fordított; kötésre 482 frt 10 kr utalványoztatott.

A könyvtárat fizetéses belépti-jegygyel 1 azaz egy személy látogatta; és ez a körülmény 50 krral járult a könyvtár dotatiojához.

A könyvtárban előfordult személyzeti és szolgálati változásokat illetőleg felemlítendő, hogy a könyvtár igazgató-őre egyetemi ny. r. tanárrá neveztetvén ki, ő cs. és ap. kir. Felsőháznak augusztus 19-én kelt legfelsőbb jóváhagyása alapján megbízott a könyvtári igazgató-óri teendők végzésével és annak hatáskörével.

A könyvtár kiadványának, a Magyar Könyv-Szemlének f. évi 3. füzeté szeptember hó első napjaiban pontosan megjelent.

A könyvtár egyes országyairól a következő jelentések szólnak:

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 806 drb, ajándék útján 175 drb, vétel útján (349 frt 27 kr értékben) 190 drb, összesen 1171 drb nyomtatvánnyal gyarapodott, nem számítva ehhez 583 drb apró nyomtatványt.

A könyvtár helyiségeiben e negyedévben 1057 egyén 2839 kötet nyomtatványt, kölcsön útján pedig 240 egyén 386 kötetet használt.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Joh. Ámos Comenius, *Janua linguae latinae reserata aurea*. Leutschovie 1693. (25 frt.) 2. *Liber trium virorum et trium spiritualium virginum*. Paris, 1513. (20 frt.) 3. Dávid Ferencz következő művei: *De regno Christi, de regno Antichristi*, 1569. — *Dehortatio et descriptio Dei tripersonati*. — *Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii*. Albae Juliae, 1568. — *De mediatoris Jesu Christi stb . . . libellus*. Albae Juliae, 1568. (30 frt.)

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár gyarapításához: Az amerikai XI. nemzetközi kongresszus bizottsága (Mexico), Ásványi Lajos (Kolozsmonostor), a bécsi cs. tud. akadémia, Bubics Edéné (Irsa), Dézsi Lajos, báró Döry Andor (Zomba), Fraknoi Vilmos (Róma), Gellért Jenő, Carit Etlar Gjentofté (Dánia), Gregorutti Carlo (Triest), Heidel György (Baltimore), Jancsó Benedek, Kövesdy Antal (Tata), a Magyar Mérnök és Építész Egyesület könyvkiadó vállalata, dr. C. A. Martius (Berlin), a pápai Jókai-kör, Peregriny János, Petneházi Petényi Ottó, Récei Viktor (Pannonhalma), Sigmund Gusztáv, Singer J. (Halle), Somfai János, Szalay Imre, id. Szinnyei József, Urbán Juvenal (Szeged).

A negyedév folyama alatt 524 nyomtatványról készítettett czimlap, 450 mű repertorizáltatott, 65 ősnymtatvány határozottatott meg és katalogizáltatott, s az elemi iskolai könyvekről a »*Paedagogia*« szak-katalogus készült. A nyári szünet alatt pedig a *Litterae elegantiores miscellanae, Epistolographia, Poetae et oratores reliqui, Artes* és *Catalogi* szakok vétettek revízió alá.

II.

A *hírlapkönyvtár* köteles példánykényt 30 új hírlap 11,588 számával gyarapodott. Bekötöttet 233 kötet hírlap; a kötésre fordított összeg 482 frt 10 kr. Kötés alá adatott 101 hírlapkötet.

Átnézett 348 hírlap 6633 száma, Reklamáló levél 64 iratott, az ebben reklamált 308 számból és az előbb reklamáltakból beérkezett 363 szám.

Czédulázttatott 57 hírlap 96 évfolyama.

Az olvasók száma 306 volt, ezek 707 kötet hírlapot használtak.

III.

A *kézírtattár* e negyedévi munkássága mérsékelt erővel folytatott, miután a szüneti szabadságolásokon kívül az osztály tisztviselői felváltva hosszabb időre a nyomtatványi osztályhoz voltak kiségitökként beosztva. A lefolyt évnegyed alatt rendezett Rómer Flóris kézirati hagyatéka. A kézirati csomagokból

kiválasztattak s beosztattak Rómer jegyzetei a Corvináról, hazánk-
nak őskori és római archeológiájáról, tanuló- és fiatalkori manua-
lisai, akadémiai s egyéb tudományos társulatok körében tartott
fölolvasásai, levelezése, diplomatariuma s nagy tömeget tevő jegy-
zetczédulái, melyek még munkában vannak. Mindezek rendszeresen
földolgoztattak, repertorizáltattak és czéduláztattak. Kivülök az
évnegyedi szerzemények is mind czédulázva s leltározva vannak.
E szerint 30 kéziratnak 48 kötete 63 czédulával állított föl.
Ez évnegyedbe esik a Hunyadi-levéltárért adott csereanyag átadása
s a cserébe kapott anyag átvétele. Az országos levéltártól kapott
csereanyag földolgozása most van munkában, míg a kiadott anyag
kivezetése a repertoriumokból megtörtént.

Ez évnegyedben 54 kutató 130 drb kéziratot használt.

Az új szerzemények között első helyen említendő a már
szóban volt Rómer-féle hagyaték. Bár Rómernek nem egész
kézirati hagyatéka került a könyvtárba, — a legjelentékenyebb
rész még a Műemlékek Orsz. Bizottságánál maradt s annak tulaj-
donát teszi, — az ide került rész is fölötte gazdag munkásság
eredménye s a könyvtárra különösen nagy jelentőségű ama fasci-
culus által, melyben a Corvináról szóló jegyzeteit sikerült egybe-
állítani. Ez a Corvinának oly teljes bibliografiáját tartalmazza,
a milyenné azt Rómernek ismert szorgalmával és áldozatkész-
ségével lehetett tenni. Hazai irodalmunkban ennél teljesebb
munkát nem ismerünk. E mű nem egy részletében meg van ugyan
haladva, s nem egy tekintetben elavult, s ha e szerint ítéljük
meg, nem állja ki minden irányban a kritikát. De mint a Corvina
irodalmi történetének egyetlen teljes emléke, s e fontos kérdésnek
egyik legjelentékenyebb aktája, könyvtárunknak különösen értékes
gyarapodására szolgál. A müncheni Hunyadi-levéltár megszerzése
ügyében folytatott tárgyalások kapcsán a nm. vallás- és közokta-
tásügyi miniszterium beleegyezett abba, hogy a müncheni iratokért
csereben felajánlott múzeumi kézirati és oklevél-anyag az országos
levéltárnak a csere foganatosítása céljából kiadassék, s ezért az
országos levéltár által felajánlott kárpótlás mint megfelelő ellen-
érték elfogadtassék. Ily módon az átengedett, tisztán bajor vonat-
kozású kézirati és levéltári anyagért a könyvtár mindkét osztálya
becses darabokkal gyarapodott. A kézirattári anyagban van a
többi között egy a XVI. század elejéről való egyházjogi tractatus
a győri püspököknek ajánlva, 38 kötetnyi hitelesített másolat a
királyi könyvekből, Rajcsányi Ádám kézirataiból 54 kötet, a pozso-
nyi Szent-Háromságról nevezett congregatio könyvei 7 kötetben,
a Martinovics féle összeesküvésben részes Őz Pál és Szolárcsik
Sándor lefoglalt iratai stb. Báró Podmaniczky Frigyes 1888-ban
tizennégy kötet kéziratot ajándékozott könyvtárunknak s ezek
között öt kötet Naplótöredéket; ez évi szeptember harmadikán

beküldte Naplótöredékeinek folytatását kilencz kötetben. E naplók, melyekben az írónak fiatalságától a legújabb időkig (1894) terjedő följegyzései foglaltatnak, az író előkelő s beavatott állása következtében a legújabb kor kulturális és politikai történetére becses anyagot tartalmazhatnak.

Thaly Kálmán úr három kéziratot ajándékozott; az Actio curiosa című színjátékot, melyet irodalomtörténetünk eléggé méltányolt, s a kurucz világ történetének két naplóját: a Diarium Trencheniense-t (1704) és Szathmáry Király Ádám Naplóját, mely a fejedelemmel tett utazásáról szól. Erdélyi Pál egy paskillusgyűjteménnyel járult hozzá az osztály gyarapításához. A vásárlások között említés érdemel még egy pompás kötésű 1622-ből való jegyzetkönyvecske s Dersi Istvánnak Diacrisis című kézírata.

IV.

A levéltár a lefolyt évnegyedben vétel útján 200, ajándék útján 3, csere útján 508, letétemény útján 12, összesen 723 drb irattal gyarapodott.

Ezek az osztály egyes csoportjai között következőkép oszlanak meg:

Középkori oklevelek: 368 eredeti, 54 másolat; újabbkori iratok: 192, levelek: 18; 1848/49 és az emigratióra vonatkozó iratok: 30, nemesi irat: 2, kamarai iratok, számadások: 49, czéh-iratok: 6, török-magyar iratok: 2, külföldi iratok: 2 db.

Ajándékaikkal dr. Szontágh Antal (Szirák, Nógrád-megye), Salzer Adolf és az ujhartyáni egykori kovács, bodnár, csizmadia és takács czéh mesterek nevében Schultz Mihály, letéteménnyel gróf Bethlen András val. belső titkos tanácsos gyarapították a levéltárat. Vásárlásra 145 frt fordított.

A szerzemények között első helyen áll azon 508 dbból álló okiratgyűjtemény, amelyet az országos levéltár a Hunyadi-iratok megszerzése céljából átengedett 266 db bajor vonatkozású oklevélért cserében, illetőleg kárpótlás fejében adott át levéltárunknak. Az országos levéltár kettős példányaiból kiválasztott gyűjtemény 11 db. XIII. századi, 112 db XIV. századi, 207 db XV. századi és 35 db XVI. századi, összesen 365 db eredeti mohácsi vész előtti oklevéllel gyarapította középkori irataink gyűjteményét; ez iratok, valamint az 54 db középkori oklevél-másolat, 88 db újabbkori irat s 1 czimerlevél-másolat legnagyobb részt kihalt főúri családokra, u. m. a Báthoryakra, Garaiakra, Marczaliakra, Alsó-lendvai Bánfiakra, stb. és a pálos-rend, klarissza-apácák s más eltörölt magyarországi rendek kolostoraira vonatkoznak, s úgy diplomatikai értékük, mint tartalmi becsük tekintetében jóval felülhaladják a csereképen kiadott bajor vonatkozású oklevelek jelentőségét.

Az 1848/49. évi szabadságharcz iratainak gyűjteménye a szabadságharcz esatáira, politikai eseményeire, vezéreire stb. vonatkozó 18 drb grafikai táblázattal és térképpel gyarapodott, melyek az előző évnegyedben gróf Kreith Bélától megvásárolt gyűjtemény kiegészítő részét képezvén, utólag vétettek át a levéltár számára.

Az emigratorira, nevezetesen az abban szereplő gróf Bethlen Ferenczre és Gergelyre vonatkozó 12 db iratot gróf Bethlen András v. b. titkos tanácsos a múzeumban elhelyezett családi levéltár kiegészítésére adta át levéltárunknak, kárpótlásul a gróf Bethlen Gergely által vezetett 1848/49-iki ezredparancskönyvért, melyet a könyvtár igazgatósága a gróf kívánságára kikebelezvén a családi levéltárból, a család rendelkezésére bocsátott.

A nemesi iratok újabb szaporulatai: 1. 1467 april 24. Buda. Mátyás király czímeres levele Gosztonyi, máskép Kövesszarui Tamás részére. (Hitelesített másolat 1759-ből, a czímer festett képével.) 2. 1560 január 3. I. Ferdinánd czímeres levele Chepely Mihály és Korláth Mihály részére.

A kutatók száma 20 volt; ezek 2140 iratot használtak.

Feldolgoztatott 1330 db irat, ezek között a lefolyt negyedév összes szerzeményei.

A levéltár egyes csoportjaiba beosztott 368 középkori, 369 újabbkori irat, 423 levél, 40 egyéb irat.

A levelek csoportja, mely mostanig csomagokba kötve a levéltár folyosóján volt felállítva, a középkori és újabbkori iratok folytatása gyanánt fiókokban nyert végleges elhelyezést. Ép így áthelyeztetett a nemesi iratok csoportja, s mindkét gyűjtemény fiókjai jelző lapokkal lettek ellátva.

A családi levéltárak közül befejeztetett a Szent-Ivány család levéltárának rendezése. A levéltár 26 fiókban állítatott fel; gazdagságáról a következő szám adatok nyújtanak felvilágosítást: a középkori iratok száma a XIII. századból 12 db, a XIV. századból 24 db, a XV. századból 73 db, a XVI. századból (1526-ig) 6 db, középkori oklevelek másolatai 14 db, újabbkori iratok a XVI. századból (1527-től) 89 db, a XVII. századból 268 db, a XVIII. századból 2562 db, a XIX. századból 5682 db; térképek 24 db, genealogiai jegyzetek 59 db, levéltári lajstromok 33 db. A levéltár összes iratainak száma: 8644 db, s ezek között eredeti középkori irat van 115 db.

Rendezés alatt van végül a báró Balassa-család levéltára.